

Frygten for fraktioner i forestillinger om folket – Hobbes, Locke og Rousseau om suverænitæt, folk og politik

AF MATHIAS HEIN JESSEN

SLAGMARK #85

SIDER: 35-52

Men når der laves rænker, delsammenslutninger på bekostning af den store, bliver hver af disse sammenslutningers vilje almen i forhold til sine medlemmer og særegen i forhold til staten; [...] Det er derfor vigtigt for virkeligt at have udtrykket for almenviljen, at der ikke findes noget del-samfund i staten, og at hver statsborger kun stemmer i overensstemmelse med sig selv.”¹

Den Franske Revolution er om nogen den begivenhed, der markerer overgangen til den moderne tidsalder. Et afgørende element heri er forestillingen om folkesuverænitæt, at det er folket, der har retten og magten til at bestemme formen og indholdet i den politiske regering.² Den Franske Revolution var en revolution imod de gamle, feudale og indgroede magtforhold; de privilegier, der gjaldt for nogen (monarkiet, aristokratiet og gejstligheden) til ejendom, politisk indflydelse og repræsentation, og som derfor ekskluderede alle andre. I denne nye forestilling om politik skulle love og rettigheder være universelle og gælde for alle uanset fødsel, blod, herkomst

1 Jean-Jacques Rousseau, *Samfundspagten* (København: Rhodos, 1987), 102-3.

2 Mikkel Thorup, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggert og Mathias Hein Jessen, ”Redaktionelt forord”, i *Den Franske Revolution*, red. Mikkel Thorup, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggert og Mathias Hein Jessen (Aarhus: Slagmark, 2015), 10.

eller forbindelser. Mest berømt blev dette udtrykt i *Erklæringen om menneskets og borgerens rettigheder*, eller *Menneskerettighedserklæringen*, fra 1789. Her understreges det i første artikel, at mennesker “fødes og forbliver frie og lige i rettigheder”, og videre i artikel 2 at formålet med enhver politisk sammenslutning er “bevarelsen af menneskets naturlige og umistelige rettigheder”, som er “frihed, ejendom, sikkerhed og modstand mod undertrykkelsen.”³ Den Franske Revolution er således den begivenhed, der instituerer *folkets* ret til politisk selvbestemmelse. Men på samme tid er det *individet*, der er den ultimative grund og ophavsmand (og det var her netop kun en mand) til den politiske orden, og som staten derfor er indstiftet for at beskytte. Det er således centralt, at Menneskerettighedserklæringen udelukkende fokuserer på *individuelle* og ikke gruppe-rettigheder. I denne artikel er jeg interesseret i, hvordan konstitueringen af suverænitet – det være sig både statens, nationens og altså også folkets suverænitet – indebærer delegitimeringen og udgrænsningen af alle konkurrerende sammenslutninger, der ligner, mimer og dermed udfordrer statens, nationens eller folkets absolutte suverænitet. I denne forstand overtager forestillingen om folkesuverænitet en afgørende del af den forudgående suverænitetstænkning i dens mistænksomhed og frygt for fraktioner. En afgørende del af konstitueringen af suverænitet er dermed at etablere det grundlæggende politiske forhold som værende det mellem staten, nationen eller folket på den ene side og individet på den anden. Denne tømning af det politiske rum mellem staten og individet analyserer jeg som en del af det, man i det tidlig-moderne Europa kaldte “politi”, forstået som skabelsen af god orden, af et sammenhængende og harmonisk politisk legeme.

I det tidlig-moderne Europa, altså groft sagt før Den Franske Revolution, var individet ikke den centrale politiske aktør, men det var snarere grupper, klasser eller det, jeg her med en bred betegnelse vil kalde *korporationer*. Betegnelsen fungerer måske ikke så godt på dansk, men spiller på det engelske *corporation* og det franske *corps*, som betyder “krop” eller “legeme” og kommer fra det latinske *corpus*. Korporationer var sammenslutninger eller enheder, der havde særlige rettigheder og privilegier og lå mellem individet og staten. Byer havde f.eks. en særlig status som

3 “Erklæring og menneskets og borgerens rettigheder”, i *Den Franske Revolution*, red. Mikkel Thorup, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggers og Mathias Hein Jessen (Aarhus: Slagmark, 2015), 130-31.

steder for handel og markeder, og havde privilegier såsom autonomi og fravær af beskatning i forhold til kongen eller staten. I byerne havde lavene monopol på de forskellige håndværk, bestemte priserne og havde eneret på at uddanne og udbyde deres givne håndværk. Det samme gjaldt for handelskompagnier, fængsler, kolonier, plantager, hospitaler og universiteter. Kort sagt var det sammenslutninger, der havde en særlig retlig status og privilegier, og som indenfor dets egen jurisdiktion kunne håndhæve egne love og regler.⁴ Det var politiske sammenslutninger, der eksisterede mellem individet og staten. Et centralt element i Den Franske Revolution, dog ikke et der har fået så meget bevågenhed som Menneskerettighedserklæringen, var således forbuddet mod sådanne sammenslutninger. *Le Chapelier*-loven fra 1791 forbød de såkaldte "korporationer", særligt gilder og lav, og forbød arbejdernes ret til at strejke. Lignende love blev fra slutningen af det 18. århundrede og i løbet af det 19. århundrede vedtaget overalt i Europa, for eksempel også i England med de såkaldte *Combination Acts*, hvoraf den første, vedtaget i 1799, havde undertitlen *An Act to Prevent Unlawful Combinations of Workmen*. Også her blev gilder og lav forbudt sammen med retten til at strejke. Også i Danmark blev lignende lovgivning gennemført, dog noget senere, med *Næringsfrihedsloven* fra 1857 (i kraft 1862). Fælles for alle disse lovgivninger var, at de forbød de sammenslutninger, de mellem-liggende instanser, der lå mellem individet på den ene side og staten på den anden.

Det, der interesserer mig i denne artikel, er, at konstitutionen af folket som suverænt krævede en tømning af det politiske rum mellem individet og staten. For at folket kunne være suverænt, måtte alle andre konkurrerende sammenslutninger delegitimeres som politiske enheder og dermed som udfordrere af folkets, nationens og statens suverænitet. Korporationerne var udfordrer til to centrale elementer i denne nye forståelse af politik, nemlig på den ene side folkets absolutte suverænitet, og på den anden side individets frihed. En afgørende pointe her – hvilket i sig selv ikke er nogen kontroversiel pointe – er, at forståelsen af folkesuverænitet overtager en grundmodel fra tidligere måder at tænke suverænitet på. Bidraget fra denne artikel er at vise den idéhistoriske eller legitimatoriske del af denne konstitution

4 Joshua Barkan, *Corporate Sovereignty. Law and Government under Capitalism* (Minneapolis: Minnesota University Press), 5. *Universitas* var en sammenslutningsform fra Romerretten som var afgørende for korporationsbegrebet i middelalderen. Det er også derfra vores begreb om universitet kommer fra, som en sammenslutning mellem undervisere og studerende.

af suverænitet ved at argumentere for, at tømningen af det politiske rum mellem staten og individet var en central del af det, man i det tidlig-moderne Europa kaldte "politi", og handlede om at skabe god orden internt i det politiske legeme eller den politiske krop.

Det er således centralt, at artikel 3 af Menneskerettighedserklæringen understreger, at "[o]prindelsen til al suverænitet ligger efter sit væsen i nationen. Intet organ [*corps*], intet individ kan udøve nogen myndighed, som ikke udtrykkeligt udgår fra den."⁵ Som dette udtrykker, så kan ingen sammenslutning have nogen magt, myndighed eller legitimitet, hvis ikke de udgår fra det fælles, fra staten, fra nationen og folket. Det er det samme princip, der udtrykkes i det indledende citat fra Jean-Jacques Rousseaus *Samfundspagten* fra 1762. Rousseau fremhæves ofte som en af Den Franske Revolutions idémæssige ophavsmænd, og i dette tilfælde ses forbindelsen klart. Denne artikel er ikke interesseret i Den Franske Revolution som sådan, men om den forestilling om politik, som er indeholdt i forestillingen om suverænitet og som videreføres i forestillingen om folk og folkesuverænitet. Det er en forestilling om politik, hvor ophavet og grunden til oprettelsen af politiske samfund eller stater er funderet i individet – og særligt i det naturligt rettighedsbærende, frie, selvinteresserede og ejendomsbesiddende individ. Alle mellemliggende instanser, der repræsenterer en delinteresse – og som jeg her kalder *korporationer* – ses med en iboende fare for suveræniteten, der skal være udelelig og almægtig, hvad enten denne forefindes i den suveræne stat, i parlamentet eller i almenviljen, nationen og folket. Jeg analyserer dette som et element i konstitutionen af staten, nationen eller folket som et sammenhængende og harmonisk politisk legeme, der var en del af det tidlig-moderne politi-projekt.

Jeg fokuserer på de tre såkaldte "kontrakt"-tænkere Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704) og Jean-Jacques Rousseau (1712-78), og deres politiske hovedværker *Leviathan* (1651), *Anden afhandling om styreformen* (1690) og *Samfundspagten* (1762). Det er vigtigt at understrege, at jeg på ingen måde prøver at argumentere for, at de tre tænkere og deres forestillinger om individet, rettigheder, statens magt og suverænitet er den samme. Det, jeg er interesseret i, er, at de deler den samme fundering af politik i individet, at de alle deler mistænksomheden overfor fraktioner og sammenslutninger, der ligner, og dermed udfordrer, statens magt,

5 "Erklæring og menneskets og borgerens rettigheder", 131.

og at de alle derfor ser det politiske forhold som et mellem individet på den ene side og staten/nationen/folket på den anden. Som sådan er læsningerne her ikke kontroversielle, men bidraget heri ligger i at tænke dem ind i en særlig "politi"-forståelse, forstået som skabelsen af en intern, stærk, homogen og sammenhængende krop som en nødvendig betingelse for suveræniteten. De er derfor alle centrale i formuleringen af en særlig politik-forståelse, der sætter det rettighedsbærende individ som det primære politiske subjekt, og som derfor udgrænser eller udvisker gruppen, sammenslutningen, korporationen eller alle andre kollektive enheder end staten som politiske subjekter. Med dette håber jeg også at antyde, at vi igennem forestillingen om folkesuveræniteten har arvet en særlig måde at tænke politik på, der udgrænser en række sammenslutninger og associationsformer fra at være politiske enheder.

STAT, KROP, POLITI

Den moderne nationalstat opstår på mange måder i en proces, som Saskia Sassen kalder "at samle det nationale" [*assembling the national*], ved at demontere [*disassemble*] på den ene side det sub-nationale (familien, byen, lavet) og på den anden det supra-nationale (Kirken, imperiet).⁶ Suverænitetstænkningen, eller i hvert fald tænkning af staten som suveræn, opstår for alvor i Europa fra slutningen af det 16. og i løbet af det 17. århundrede som en måde at tænke statens uafhængighed af andre enheder, særligt eksterne enheder, og dermed konstitueringen af den politiske magt internt i staten som absolut. Det var særligt de mange, og dyre, krige, baseret på religiøse, politiske og familiemæssige alliancer på tværs af Europa, der ledte til en forestilling om staten som suveræn, og dermed, som udtrykt i den Westfalske fred fra 1648, politisk suveræn inden for sit eget territorium. Men et afgørende element i konstitueringen af staten som suveræn var også at konstituere den som suveræn *internt*. Det, jeg er interesseret i her, og det der konstituerer bidraget i denne artikel, er, hvordan denne skabelse af suverænitet, eller demontering af det sub-nationale, foregår på det idéhistoriske og legitimatoriske plan, og hvordan det kan forstås i sammenhæng med det, man i det tidlig-moderne Europa forstod som "politi", for-

6 Saskia Sassen, *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages* (Princeton, N.J.; Princeton University Press, 2008), del 1.

stået som skabelsen af god orden internt i det politiske legeme og et sammenhængende fælles bedste.⁷

Hos alle de tre tænkere – som hos de fleste politiske tænkere i denne periode – spiller kropsmetaforen en afgørende rolle. De forestiller sig alle staten (eller det politiske fællesskab), som en (politisk) krop eller legeme. Den politiske krop som metafor og forståelse for det politiske og staten – som har en lang idéhistorie – giver nogle særlige konnotationer og forestillinger om det politiske fællesskab. Som Mark Neocleous illustrerer det i sin bog *Imagining the state*, så fungerer kroppen eller det politiske legeme som et tilgængeligt, letforståeligt og kraftfuldt billede på staten, fordi det betyder “enhed og integration, identitet og sammenhold, helhed og udelighed. Med andre ord, *orden*.”⁸ Kroppen giver en særlig forestilling om politisk orden, og det politiske legeme giver særligt tre centrale dimensioner i skabelsen af en kollektiv enhed eller krop: hvordan kollektivet er konstitueret eller skabt; forholdet mellem den individuelle krop og den kollektive krop; og til sidst en særlig inkorporation af det fælles bedste.⁹ Centralt er det her at bide mærke i, at staten selv er en krop, en form for *corporation*, men netop fordi den er det, ligner den essentielt set de korporationer, der eksisterer inden i den.¹⁰ Det er derfor, de er en trussel mod enheden, freden, harmonien og suveræniteten i den stat, der forsøger at etablere sig selv som den centrale politiske autoritet.

Så mens suverænitets-diskursen på overfladen fokuserer på den juridisk-politiske dimension om, hvem der bestemmer og med hvilken legitimitet, så er et andet centralt element i statsdannelsen og bevægelsen hen mod suveræne stater (og folk) en intern konstitution af territoriet eller den politiske enhed som en sammenhængende entitet.¹¹ Det er denne interne konstitution, som jeg her betegner “politi”. For Michel Foucault udvikler den moderne regeringsfornuft (eller guvernementaltitet)

7 Mark Neocleous, *The Fabrication of Social Order: A Critical Theory of Police Power* (London: Pluto Press, 2000), 10.

8 Mark Neocleous, *Imagining the state* (Maidenhead: Open University Press, 2003), 14.

9 Albrecht Koschorke, Susanne Lüdemann, Thomas Frank og Ethel Matala de Mazza, *Der fiktive Staat: Konstruktionen des Politischen Körpers in der Geschichte Europas* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 2007), 64.

10 Barkan, *Corporate Sovereignty*, 5.

11 Mikkel Thorup, *An Intellectual History of Terror. War, violence and the state* (London & New York: Routledge), 49.

sig i to akser, på den ene side en ekstern diplomatisk-militær orden og på den anden side en politiorden, som netop omhandler udviklingen af intern styrke. For Foucault betyder politi i denne forstand en "betegnelse for alle de midler, med hvilke man får statens kræfter til at vokse samtidig med, at man opretholder denne stats gode orden."¹²

Jeg analyserer de tre kontrakt-tænkere som et forsøg på at skabe og konstituere et internt, sammenhængende og harmonisk politisk rum, og dermed som en "måde at skabe orden på", som en central aktivitet og funktion i skabelsen af orden i statens politiske legeme.¹³ Politi anskues således her ikke bare som opretholdelsen eller reproduktionen af en given orden, men som en særlig skabelse, eller konstitution, af den politiske orden. Og det, jeg fokuserer på her, er, hvordan dette foregår på det idémæssige og det legitimatoriske plan hos tre centrale tænkere i den politiske idéhistorie. Men også tre tænkere, der som oftest i højere grad læses i en suverænitetsramme, og ikke i en politi-ramme.¹⁴ Jeg forstår altså politi her som en måde at konstruere og konstituere en given social orden og dermed staten, nationen og folket som en homogen enhed. Dette indebærer netop at karakterisere, hvem der er gyldige politiske subjekter, og hvem der ikke er. Jacques Rancière karakteriserer det, han kalder politi-ordenen, som en særlig *deling af det sanselige*, som er en deling eller distribution af, hvad der kan ses, høres og siges, og som konstituerer det, han kalder 'det sociale symbolske konstitution' i hvad, der er en del af det politiske og hvad, der ikke har del i det politiske.¹⁵ I denne artikel er jeg således interesseret i, hvordan politiet er en konstituering af det sociale i den forstand, at det indskærper, hvad der er et politisk subjekt, og hvad der ikke er.

For at folket kan blive et, for at det kan blive en samlet politisk enhed, må alle konkurrerende politiske samfund, der kunne prætendere at repræsentere det, for-

12 Michel Foucault, *Sikkerhed, territorium, befolkning. Forelæsninger på Collège de France 1977-1978* (København: Hans Reitzels Forlag), 339.

13 Paolo Napoli, *Naissance de la police moderne. Pouvoir, normes, société* (Paris: Découverte, 2003), 9.

14 En af grundene til dette er, at selvom politi i denne forståelse ofte diskuteres i forbindelse med fransk (og tysk) tænkning, så gøres det ikke så ofte i forbindelse med den engelske. Jeg argumenterer således her (inspireret af Barkan, *Corporate Sovereignty*, 27; Neocleous, *Fabrication of Social Order*, 9-11) for at vi også kan læse det som et centralt element her.

15 Jacques Rancière, *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible* (London & New York: Continuum); *Disagreement. Politics and Philosophy* (Minneapolis: University of Minnesota Press).

svinde. For at skabe et moderne politisk samfund, en moderne nationalstat, måtte alle disse konkurrenter til politisk autoritet fjernes som politiske enheder, så staten kunne blive den eneste legitime besidder af politisk autoritet, til den politiske suverænitetens sted og til den fundamentale og centrale politiske enhed.¹⁶

THOMAS HOBBS: STAT OG SUVERÆNITET

I *Leviathan* fremstiller Hobbes en stærkt absolutistisk doktrin for en omnipotent stat. Selvom Hobbes bestemt ikke er en tænker af folket eller af folkesuverænitet, så spiller han her en afgørende rolle, fordi han er den, der først og mest kraftfuldt introducerer den måde at tænke politik på, jeg er interesseret i. Hobbes gør på den ene side individet til basis og grund for staten, og på den anden side tømmer han det politiske rum mellem individet og staten fuldstændig og gør dermed forholdet mellem individet og staten – det han kalder almenvel [*commonwealth*] – til det politiske forhold *par excellence*. Ved at gøre individet til grund for staten afskriver han samtidig folket som det oprindelige og grundlæggende politiske subjekt. Hobbes skrev *Leviathan* i 1651, lige efter afslutningen på den engelske borgerkrig, og for ham var en stærk og suveræn stat absolut nødvendig for at undgå den strid, splittelse og død, som krigen havde ført med sig.

Det er et centralt element i Hobbes' tænkning, at han forestiller sig staten som en kæmpe krop eller som "et Kunstigt Menneske", hvori alle statens enkeltindivider er samlet eller inkorporeret i én krop.¹⁷ Fordi staten selv er en kollektiv enhed, et politisk legeme, så er det utroligt centralt for Hobbes at delegitimere alle andre kollektive enheder som politiske enheder, netop fordi de ligner staten og derved udfordrer statens absolutte og udelelige magt. I kapitel 29 af *Leviathan*, *Om de ting, der Svækker eller har tendens til Opløsning af et Almenvæl*, skriver Hobbes således, at "[e]ndnu en svaghed i Almenvellet finder vi i den umådeholdne størrelse, som en by kan antage, når den er i stand til ud fra sin egen Kreds at fremskaffe det antal personer og de midler, der skal til for at opretholde en stor Hær".¹⁸ Det store pro-

16 Neocleous, *Imagining the state*, 5.

17 Thomas Hobbes, *Leviathan eller Materie, form og magt i et almenvel civilt og kirkeligt* (København: Informations Forlag, 2008), 47. Tænk bare på den berømte frontispiece til *Leviathan*.

18 Hobbes, *Leviathan*, 296.

blem er således når en by, eller en anden korporation, kan blive så magtfuld, at den kan udfordre statens suverænitet og voldsmonopol. Interessant nok fortsætter han dette citat således: “og det samme gælder det store antal Korporationer, der så at sige er som mange mindre Almenverer i maven på et enkelt større, som orme i det naturlige menneskes indvolde.”¹⁹ Dette citat er centralt af to grunde. For det første, det åbenlyse i den fare som Hobbes ser i korporationerne, som orme i indvoldene på et menneske, en sygdom, der svækker – og potentielt dræber – staten. Den anden centrale pointe er, at korporationer ‘er som mange mindre almenverer’. Korporationer er altså små stater, hvilket understreger ligheden mellem staten og korporationen i Hobbes’ tænkning. Staten er, i princippet, ikke andet end en stor korporation. Det er netop derfor, at alle andre kollektive enheder må være underlagt statens magt, fordi de, på grund af deres lighed med staten, udfordrer dens absolutte magt og suverænitet. Hobbes’ stat kan ikke tillade uregulerede sammenslutninger, netop fordi alle sammenslutninger er bygget efter samme model som staten.²⁰ Det er derfor, at Hobbes er så optaget af, at alle andre sammenslutninger i staten – det han kalder “systemer” – skal være underlagt statens magt og skal være statens *undersåtter*.²¹ De forskellige sammenslutninger inden i staten må aldrig blive trusler mod den politiske magt og suverænitet. De skal blive på deres plads, må aldrig repræsentere en delmængde politisk, for hvis det sker, risikerer det at føre til oprør, usikkerhed, sygdom og svækkelse.

Der kan altså ikke være andre aktører, der udfordrer statens absolutte magt og suverænitets udelelighed. Hobbes’ argument for statens absolutte magt kommer i stand ved at gøre individet til ophav, grund og kilde til staten. Det er det fornuftige, rationelle og egen-interesserende individ, der er grunden til og præmissen for staten og det politiske fællesskab. Den berømte karakterisering af naturtilstanden som en “alles krig mod alle”, hvor menneskets liv er “ensomt, fattigt, beskidt, dyrisk og kort”²² fungerer på mange måder som det laboratorium, hvor menneskets mest basale og grundlæggende natur studeres, og som derfor skaber nødvendigheden af en

19 Hobbes, 296. Dette var også baseret på hans forståelse af den engelske borgerkrig og dens grunde.

20 David Runciman, *Pluralism and the personality of the state* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 27.

21 Hobbes, *Leviathan*, 214–15.

22 Hobbes, 140.

stærk og absolut stat. Det er fra det individuelle menneskes natur, at Hobbes starter. Det betyder meget centralt, at staten er et resultat af individuelle handlinger. Staten er et resultat af en kontrakt, en overenskomst mellem individer.²³ Det centrale her er, at denne kontrakt netop ikke er mellem et folk på den ene side og en suveræn på den anden, men mellem *individerne selv*. Der findes således ikke et folk før staten. Folket er ikke et politisk subjekt for Hobbes. Individerne i naturtilstanden er meget centralt *ikke* et folk eller en samlet enhed eller krop, men netop en dissocieret multitudine, der kun kan blive til en enhed ved at indtræde i staten, og kun derigennem kan de blive til et politisk subjekt.²⁴

Hobbes præsenterer dermed på mange måder en Weberiansk *ideal-type* af den måde at tænke politik på, som jeg er interesseret i her. Hobbes er meget optaget af at 'demontere' (for at bruge Sassens begreb) alle subnationale sammenslutninger som konkurrerende politiske enheder, netop fordi de – fordi de essentielt set ligner staten – hele tiden er i fare for at udfordre, og dermed undergrave, statens absolutte suverænitæt. Og for Hobbes var dette farligt, fordi det risikerede at føre til krig, død og ødelæggelse. Det politiske forhold må og skal derfor være et mellem individet og staten, fordi alle konkurrerende politiske enheder eller sammenslutninger altid potentielt kan ødelægge statens sammenhæng og sundhed og ultimativt føre til dens sygdom og død. Jeg forsøger dermed at læse Hobbes ind i en politi-tænkning,²⁵ der konstituerer staten indadtil som en sammenhængende orden, og som særligt tænker, hvilke subjekter der er gyldige politiske subjekter og hvilke, der ikke er. Her er det på den ene side staten og på den anden side individet (som dog kun kan udtrykke sin politiske autoritet ved at overlade retten til at bestemme over sit eget liv til staten), men på ingen måde folket, sammenslutningen eller korporationen.

JOHN LOCKE: EJENDOM OG PARLAMENT

For Locke var statens absolutte magt uforenelig med at have frihed over ens egen krop og person, såvel som ens ejendom. Grunden til, at mennesker underkastede

²³ Hobbes, 176.

²⁴ Hobbes, 169. Ellen Meiksins Wood, *Liberty and Property: A Social History of Western Political Thought from Renaissance to Enlightenment* (London: Verso, 2012), 243–51.

²⁵ Se også Foucault, *Sikkerhed, Territorium, Befolkning*, 111 (for et forsøg på at se Hobbes som en tænker ikke kun af suverænitæt, men også af en regeringskunst).

sig en politisk magt eller regering, var “bevarelse af deres liv, frihed og gods, hvad jeg under et benævner *ejendom*”.²⁶ Locke er central her, fordi han på mange måder var den første tænker af det moderne individuelle subjekt og det rationelle politiske ejendomsbesiddende individ, og han gør dermed også det essentielle politiske forhold til det mellem staten og individet (og særligt dennes ejendom), som staten er institueret for at beskytte.²⁷ For Locke kunne der kun eksistere et samfund og en sand og legitim regering, for så vidt mennesker på den ene side gav samtykke til det politiske styre og på den anden side blev ved med at være en del af den. Mennesker kan således “aldrig føle sig trygge og rolige eller anse sig for at være borgere i et samfund, førend den lovgivende magt var lagt hos forsamlinger af mænd [*collective Bodies of Men*], som vi kalder senat, parlament osv.”²⁸ Hvor magten hos Hobbes er overdraget en gang for alle og ikke kan genforhandles uden, at staten opløses, så er det centralt for Locke, at individerne bliver ved med at have indflydelse, enten personligt eller gennem en repræsentant – forenet i et kollektivt legeme, et parlament.²⁹ Locke er derfor meget optaget af, at mennesker skal blive ved med at have indflydelse på udøvelsen af den suveræne magt (selvom han på ingen måde er fortalende for demokrati), fordi kun sådan kan man være sikker på beskyttelsen af det suveræne individ.

Hvor Hobbes er meget optaget af truslen “fra neden”, fra folket og korporationen, så er Locke optaget af truslen “fra oven”, fra staten og absolut magt overfor individet – og altså særligt individets ejendom.³⁰ Men han er også meget optaget af, at staten har en specifik *politisk* magt, der er forskellig fra andre former for sammenslutninger.³¹ Menneskene overdrager deres beføjelser i naturtilstanden til en lovgivende forsamling (som er den, der er suveræn), og det sker ved, at “et antal mennesker i naturtilstanden indtræder i et samfund for at skabe ét folk, ét politisk legeme under

26 John Locke, *Anden afhandling om styreformen: et essay om borgerstyrets sande oprindelse, rækkevidde og formål* (Frederiksberg: Det lille Forlag, 1996), 102.

27 Se Étienne Balibar, *Identity and Difference. John Locke and the Invention of Consciousness* (London: Verso, 2013).

28 Locke, *Anden afhandling*, 84.

29 Wood, *Liberty and Property*, 260. Udlægningen af Locke om ejendom og stat her er inspireret af denne bog.

30 Wood, 262.

31 Locke, *Anden afhandling*, 30.

ét øverste styre”.³² Dette sker “når et vist antal mennesker med hver enkeltss samtykke har skabt et fællesskab, har de dermed gjort det fællesskab til ét legeme med magt til at handle som ét legeme, hvilket alene sker i kraft af flertallets vilje og bestemmelse”.³³ Det er altså vigtigt, at der kun er ét øverste – og suverænt – styre, og ikke en flerhed af politiske sammenslutninger. Når staten således bliver én krop, ét legeme, er det den lovgivende magt, som er den kollektive krop parlamentet, der har retten til at lave love, og “det er i deres lovgivende magt, at medlemmerne af en stat forenes og forbindes til ét sammenhængende, levende legeme. Dette er den sjæl, der giver staten form, liv og enhed”.³⁴ Det er altså den lovgivende forsamling – dette kollektive legeme – som giver staten liv og enhed. Og det, den bestemmer, forpligter alle i samfundet.

Der er ét politisk legeme og ét øverste styre, og derfor kan der ikke være konkurrerende politiske forsamlinger. Staten er nemlig for Locke “et uafhængigt fællesskab”, altså et fællesskab afgrænset fra andre sammenslutninger og underliggende sammenslutninger.³⁵ Det vil sige, at når staten er oprettet, hviler den “på sit eget grundlag og handler ifølge sin egen natur, det vil sige til bevarelsen af fællesskabet”, og der kan kun være “én øverste magt, nemlig den lovgivende, som alle de andre er og må være underordnet”.³⁶ Det betyder altså, at staten er uafhængig af andre fællesskaber, er sin egen magt og omslutter, eller inkorporerer, hele fællesskabet. Den har sin egen natur, som er forskellig fra, og overordnet, andre objektiver og interesser i staten. Locke understreger således, at det er “latterligt at forestille sig, at man i sidste ende kunne være bundet til at adlyde nogensomhelst magt i samfundet, der ikke er den øverste”. Derfor kan ingen “forordning af nogen anden [*any Body*], i hvilken form den end er forfattet, eller af hvilken magt den end bliver støttet, have en lovs kraft og forpligtigelse, når denne forordning ikke er blevet sanktioneret af den lovgivende magt, som almenheden har valgt og udnævnt”.³⁷ Der er altså ingen fællesskaber – korporationer – inde i staten, der kan have den samme magt som

32 Locke, 81.

33 Locke, 86.

34 Locke, 152–53.

35 Locke, 106.

36 Locke, 116.

37 Locke, 107.

staten, og de skal sanktioneres af staten for at kunne eksistere. Der er lydighed til den øverste, eneste magt, og man kan ikke have en politisk lydighed overfor nogen anden indenlandsk magt – altså et konkurrerende politisk fællesskab.

På trods af at Locke er stærkt kritisk overfor den absolutistiske tænkning hos Hobbes og er grundlæggende skeptisk overfor den absolutistiske stat, så overtager han, på det område jeg er interesseret i her, på mange måder den samme grundmodel. Den grundlæggende politiske aktør er individet, og staten er institueret for at beskytte dennes liv og ejendom. Helt centralt skal individet blive ved med at have indflydelse på denne regering, ved at kunne tage del i den kollektive krop, parlamentet, som laver lovene. Det grundlæggende politiske subjekt er stadig individet, og i politi-optikken kan vi se, at alle andre sammenslutninger bliver udgrænset, i hvert fald som politiske aktører, der har en ret til at udøve politisk autoritet eller have specifikke regler og love for deres medlemmer. Dermed bliver det grundlæggende politiske subjekt individet og mere præcist det naturligt rettigheds- og ejendomsbesiddende suveræne individ.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU: ALMENVILJEN OG FRYGTEN FOR FRAKTIONER

For Rousseau er det centrale politiske forhold også det mellem individet og staten, eller for at bruge hans terminologi, mellem den individuelle vilje og almenviljen. For Rousseau er fraktioner en af de centrale farer for staten, fordi suveræniteten er og må være udelagt og udelelig: "Af samme grund som suveræniteten er uafhængelig, er den også udelelig. Thi viljen er almen, eller den er det ikke; den er lig med folkefællesskabet [*Corps du Peuple*] eller blot med en del af dette."³⁸ Hvis viljen ikke er almen, skaber det fraktioner, som det understreges i det indledende citat til denne artikel. Og det er noget af det farligste for staten, for når der laves disse delssammenslutninger, bliver "hver af disse sammenslutningers vilje almen i forhold til sine medlemmer og særegen i forhold til staten; [...] Det er derfor vigtigt for virkeligt at have udtrykket for almenviljen, at der ikke findes noget delssamfund i staten, og at hver statsborger kun stemmer i overensstemmelse med sig selv".³⁹ Der kan altså ikke være nogen sammenslutninger inde i staten, fordi det betyder, at den gør sin

³⁸ Rousseau, *Samfundspagten*, 99.

³⁹ Rousseau, 102–3.

egen vilje til almen for de medlemmer og for sin egen interesse, og kommer derfor i uoverensstemmelse og konflikt med staten og almenviljen. De bliver en fraktion, en rival, som i princippet bliver som en stat i staten og som dermed ødelægger, eller forvrænger, det essentielle politiske forhold som skal være mellem den individuelle vilje og almenviljen, det fælles bedste. Det centrale politiske subjekt skal altså ikke være sammenslutningen, men individet. Den politiske interesse må være udtryk for individets interesse og ikke en gruppe eller sammenslutnings interesse. Dermed er Rousseau central i kritikken af det tidlig-moderne privilegiesamfund, opdelt i forskellige korporationer, med særlige friheder og rettigheder, og selvom han ikke kan dømmes af dets kategorier, er han central for den (moderne) forståelse af politik, som kommer efter.⁴⁰

Som hos Hobbes og Locke er startpunktet for Rousseau også individet og dets naturlige frihed, som det opgiver for at opnå civil frihed og ejendomsret i staten, og som dermed afhænder sine rettigheder til fællesskabet.⁴¹ Der er således kun relationen mellem enheden og fællesskabet på den ene side og individet på den anden, uden nogen mellemliggende instanser eller korporationer: "I stedet for hver kontrahents enkeltperson skaber denne sammenslutningshandling et juridisk og kollektivt legeme [...] idet den ved netop denne handling får sin enhed, sit fælles jeg, sit liv og sin vilje."⁴² Og det er staten.

Når det sker, bliver medlemmerne til et folk. Det er altså et samlet folk og en samlet republik eller politisk legeme. Og det er som allerede nævnt helt centralt, at suveræniteten er udelelig. Viljen er enten almen eller ej, enten lig folkefællesskabet eller ikke. I det første tilfælde er det "en suverænitetshandling og gælder som lov. I det andet er det blot en særvilje".⁴³ Og særviljer er, som vi har set, utroligt farlige for staten. Hvis en delsammenslutning således gør sin vilje almen i forhold til sine medlemmer, så "er der ikke længere lige så mange afgivne stemmer, som der er mennesker, men kun lige så mange som der er sammenslutninger".⁴⁴ Hvis individet

40 Mikkel Thorup, *Jean-Jacques Rousseau* (København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag), 12.

41 Rousseau, *Samfundspagten*, 84.

42 Rousseau, 84–85.

43 Rousseau, 99. Se også Neocleous, *Imagining the state*, 25.

44 Rousseau, *Samfundspagten*, 102–3.

ikke følger sin egen interesse, er der kun de forskellige sammenslutninger, de konkurrerende politiske delsammenslutninger, der underminerer almenviljen.

Mens den lovgivende magt tilhører folket, tilhører den udøvende magt det, Rousseau kalder regeringen. Regeringen er netop et "mellemledsorgan sat mellem undersætter og suveræn".⁴⁵ Interessant nok er det netop en korporation, og Rousseau sammenligner også de to, således at "[r]egeringen er i det små, hvad det politiske legeme, der omslutter det, er i det store", men der er dog en essentiel forskel, nemlig, "at staten eksisterer via sig selv, og at regeringen kun eksisterer via suverænen".⁴⁶ Det er således vigtigt at understrege, at staten er suveræn, mens at regeringen – korporationen – er underlagt den, og kun har sin ret og sine beføjelser fra staten. Men der er altid en fare for at regeringen bliver for selvstændig og dermed udfordrer statens suverænitæt.

Alle underliggende sammenslutninger udfordrer potentielt almenviljens enhed og må altså, netop på grund af deres lighed med staten, være strengt underlagt dens autoritet, således at "almenviljen eller den suveræne vilje altid [er] dominerende".⁴⁷ Det politiske subjekt må på den ene side være det egeninteresserede individ og på den anden staten, folket, suverænen, almenviljen. Der kan ikke være noget imellem, der repræsenterer en delmængde, og som derfor udfordrer statens eller almenviljens absolutte suverænitæt. En sådan delsammenslutning vil altid være en trussel mod fred og stabilitet.

Selvom Rousseau på mange måder er den store fortaler for folkesuverænitæt, så ligger hans forståelse af suverænitæt på mange måder i forlængelse af tidligere forståelser. På afgørende punkter overtager han den samme grundmodel, når han instituerer det politiske forhold som værende det mellem individet og folket. Det medfører en grundlæggende frygt for fraktioner og skabelsen af en social orden, hvor alle sammenslutninger, der prætenderer at repræsentere en delmængde eller en særinteresse, automatisk bliver suspekte. Dermed ekskluderes alle mellemliggende instanser og sammenslutninger – i hvert fald som *politiske* sammenslutninger.

45 Rousseau, 140.

46 Rousseau, 143.

47 Rousseau, 145–46.

KONKLUSION

Jeg har argumenteret for, at tre centrale tænkere i den politiske idéhistorie deler en særlig grundlæggende forestilling om politik, og hvad der er centrale politiske aktører eller subjekter. Igen vil jeg understrege, at jeg på ingen måder argumenterer for, at de essentielt set mener det samme. Men jeg har fokuseret på, at de deler en særlig forestilling om det politiske. For dem alle er det grundlæggende politiske subjekt individet. Det grundlæggende politiske forhold er det mellem individet på den ene side og staten, nationen eller folket på den anden. For at konstituere staten som den eneste legitime besidder af politisk autoritet er alle andre sammenslutninger potentielt set trusler, fordi de ligner, mimer eller potentielt undergraver statens autoritet ved at repræsentere en delmængde eller delinteresse – en fraktion. Det er denne konstitution af staten som en sammenhængende og homogen krop, og udgrænsningen og delegitimeringen af alle konkurrerende fællesskaber, som jeg her har læst som en afgørende del af konstitueringen af suverænitet, som “politi”. Jeg argumenterer for, at de alle er en del af en bevægelse, der tømmer det politiske rum for alle andre sammenslutninger end staten, for at etablere det grundlæggende politiske som værende det mellem staten og individet. Og i denne forståelse finder vi også den grundlæggende moderne forståelse af det politiske forhold.

Denne måde at tænke på skal i høj grad forstås ud fra dens kontekst. Korporationernes privilegier var symboler på og repræsentanter for den gamle orden, *l'ancien regime*, hvor nogen var mere værd end andre pga. deres fødsel og deres blod. Så at gøre op med dem var at gøre op med de bånd, som hindrede individets frihed og selvbestemmelse. De gamle privilegier, sammenslutninger og korporationer var en hindring for individuelle rettigheder og folket suverænitet. Denne udvikling hængte tæt sammen med opkomsten af nye markedsrelationer, hvor også den tidlige liberale tradition var stærkt kritisk overfor de indgroede privilegier, som hindrede handelens og individets frie udfoldelse. Korporationernes monopol måtte erstattes med individuelle markedsrelationer. De tre tænkere, der behandles her, ser netop også oprettelsen af staten som et udtryk for en individuel og fri kontrakt indgået mellem lige individer. Der er således også et generelt skifte i overgangen til den moderne politik-forståelse fra status til kontrakt. Hvor korporationernes politiske magt var baseret på (sær)status og privilegier, så var individets rolle baseret på universel frihed, lighed og (økonomiske) interesser.

Det, jeg har været særligt interesseret i at analysere, er således fremkomsten af en særlig moderne måde at tænke og forstå politik på, hvor det er individet, der er grundlag for og grunden til den politiske orden. Det er individet, og ikke sammenslutningen, der er det grundlæggende politiske subjekt. Som jeg har forsøgt at vise, er dette udtryk for en særlig politi-orden, en særlig måde at forstå den politiske orden, en særlig "deling af det sanselige", der opdeler subjekter i dem, der har en gyldig stemme, og dem, der ikke har. I vores moderne politikforståelse er det individet, der er en politisk aktør, ikke sammenslutningen. Og alle sammenslutninger, fællesskaber eller associationsformer, der forsøger at repræsentere en særlig sag eller interesse, bliver enten anset for at være dybt mistænkelige, eller må udgrænses til en anden, ikke-politisk sfære, f.eks. civilsamfundet eller økonomien, hvor de ikke prætenderer at repræsentere en del-interesse politisk. Men måske vi kunne få en rigere forestilling om, hvad et demokrati og et folkestyre kunne være, hvis der ikke blot var demokrati andre steder end på staten og folkets niveau, men også i foreningen, sammenslutningen og arbejdspladsen, og hvis politiske subjekter kunne være noget andet end individer.

LITTERATUR

- Balibar, Étienne. *Identity and Difference. John Locke and the Invention of Consciousness*. London: Verso, 2013.
- Barkan, Joshua. *Corporate Sovereignty. Law and Government under Capitalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013. <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816674268.001.0001>
- "Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder". I *Den Franske Revolution*, redigeret af Mikkel Thorup, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggers og Mathias Hein Jessen, 130-32. Aarhus: Slagmark, 2015.
- Foucault, Michel. *Sikkerhed, territorium, befolkning: Forelæsninger på Collège de France 1977-1978*. København: Hans Reitzels forlag, 2008.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan eller Materie, form & magt i et almenvel civilt og kirkeligt*. København: Informations Forlag, 2008 [1651].
- Koschorke, Albrecht, Susanne Lüdemann, Thomas Frank og Ethel Matala de Mazza. *Der fiktive Staat. Konstruktionen des politischen Körpers in der Geschichte Europas*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2007.

- Locke, John. *Anden afhandling om styreformen: et essay om borgerstyrets sande oprindelse, rækkevidde og formål*. Frederiksberg: Det lille Forlag, 1996 [1690].
- Napoli, Paolo. *Naissance de la police moderne: Pouvoir, normes, société*. Paris: La Découverte, 2003. <https://doi.org/10.3917/dec.napol.2003.01>
- Neocleous, Mark. *Imagining the state*. Maidenhead: Open University Press, 2003.
- . *The Fabrication of Social Order: A Critical Theory of Police Power*. London: Pluto Press, 2000.
- Rancière, Jacques. *Disagreement: Politics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
- . *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. London & New York: Continuum, 2006.
- Rousseau, Jean-Jacques. *Samfundspagten*. København: Rhodos, 1987 [1762].
- Runciman, David. *Pluralism and the personality of the state*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Sassen, Saskia. *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press, 2008. <https://doi.org/10.1515/9781400828593>
- Thorup, Mikkel. *An Intellectual History of Terror: War, violence and the state*. London og New York: Routledge, 2010. <https://doi.org/10.4324/9780203848210>
- . *Jean-Jacques Rousseau*. København: Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2015.
- Thorup, Mikkel, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggers og Mathias Hein Jessen. ”Redaktionelt forord”. I *Den Franske Revolution*, redigeret af Mikkel Thorup, Bertel Nygaard, Jonas Ross Kjærgård, Nicolai von Eggers og Mathias Hein Jessen, 9-12. Aarhus: Slagmark, 2015.
- Wood, Ellen Meiksins. *Liberty and Property: A Social History of Western Political Thought from Renaissance to Enlightenment*. London: Verso, 2012.